

Migrant and Seasonal Farm Worker Children: An Ecological Systems Analysis¹

Fatma Zehra ÜNLÜ KAYNAKÇI², Canan MESUTOĞLU³

Received: 09 May 2018, Accepted: 11 June 2018

ABSTRACT

Over the recent years, children in migrant and seasonal farm working have become one of the prominent issues. Local authorities, non-governmental organizations and universities are conducting research to investigate how these children can have better living conditions. The previous studies revealed that this issue has many dimensions. In order to examine legal, economical and sociological dimensions, Ecological Systems Theory can provide the necessary holistic perspective. In this context, the purpose of the study is to review the literature that offers information on the dimensions (e.g., personal, family, school and friends, sociological environment, politic system and economical system, history) concerning the socio-ecological environment that migrant and seasonal farm worker children are exposed to.

Keywords: Migratory Seasonal Farmworker, Ecological System Approach.

EXTENDED ABSTRACT

Migrant and seasonal farm workers' main financial income is on a seasonal basis and who migrate to different cities and at times to different countries to make a living (Arcury & Quandt, 2007). Prior literature revealed that migrant and seasonal farm workers and their families live in hand-made tents, and that they do not have access to clean water at all times (Egemen, 2015). Such tents do not serve as appropriate living spaces since people are vulnerable to dangerous animals such as snakes (Benek & Ökten, 2011). With findings of the previous studies, it can be suggested that seasonal farm working is not only associated with individuals at a micro level but that it is related to a cultural and a historical perspective. Institutions such as schools, universities, local government and social-historical changes are all in a continuous interaction. From this point of view, Ecological Systems Theory (Bronfenbrenner, 1979) can provide a comprehensive look at the situation of children working as migratory and seasonal farmworkers with its exclusive focus on the individual from a macro perspective.

Ecological Systems Theory: According to this theory, the world the child lives in is constructed from five explicit systems and their interactions. These systems, from a micro level to a macro level are: (1) microsystem, (2) mesosystem, (3) exosystem, (4) macrosystem, and (5) chronosystem. This theory has extended upon the previous studies on child development to a great extent. All systems introduced with the theory surround the child in successive circles (Neal & Neal, 2013). The theory underlined examination of individuals with attention to different contexts and their relations (Darling, 2007). All systems keep evolving in time and their interaction is the key for development (Bronfenbrenner, 1979).

With a focus on chronosystem, two incidents come to the forefront, use of machines in agriculture and compulsory migration policies (Akbiyık, 2011; Çınar & Lordoğlu, 2011). Both events resulted in landlords' loss of properties and their becoming seasonal farmworkers. With a macrosystem point of view, it is inferred that seasonal farm workers tend to see this job as a destiny (Geçgin, 2009) and they see their children as a source of financial income (Çınar & Lordoğlu, 2011). Exosystem focuses on the isolation seasonal farm workers feel due to the attitude of local governments and the people living in the particular location they migrate to (Geçgin, 2009). Mesosystem introduces

¹ A part of this article was presented as an abstract paper at the Applied Education Congress at Middle East Technical University in Ankara-Turkey on September 13th-15th, 2012

² Res. Assist. Dr., Bulent Ecevit University, Faculty of Education, fzunlu@gmail.com

³ Dr., canan.mesutoglu@gmail.com

the idea that seasonal farm worker children between the ages of 6-8 have difficulty in participating to schoolwork as scheduled (Gülçubuk, 2012) and they drop out of school (Eğitim-Sen, 2007). Finally, microsystem perspective puts forth that children are open to dangers from animals (Şimşek & Koruk, 2009), experience lack of clean water and lack of nutritious food (Özbekmezci & Sahil, 2004).

The ecological systems theory has been used as a conceptual framework in investigation of literacy skills (Özenç & Doğan, 2014) and decision making (Yıldız & Dönmez, 2017). In this study, children in migrant and seasonal farm working were examined in terms of issues related to social, economy and health (e.g., Gönültaş, Aytaç, & Akbaba, 2018). The current study focused on analysis of children in migrant and seasonal farm working in Turkey from the perspective of the ecological systems theory (Bronfenbrenner, 1979). The results underlined the fact that all systems are related and affect one another. In order to provide long-term solutions to the problems of the children, legislative regulations should be designed in light of collaboration of all foundations in the system.

Göçebe Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Çocuklar: Ekolojik Sistem Yaklaşımına Dayalı Bir Değerlendirme¹

Fatma Zehra ÜNLÜ KAYNAKÇI², Canan MESUTOĞLU³

Başvuru Tarihi: 09 Mayıs 2018, **Kabul Tarihi:** 11 Haziran 2018

ÖZET

Göçebe mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk son zamanlarda ülkemizde dikkat çeken konular arasındadır ve yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler gibi birçok kuruluş bu çocukların daha iyi yaşam koşullarına ulaşmaları için çalışmalarında bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar bu konunun çok boyutlu bir problem olduğunu göstermektedir. Ekolojik Sistemler Kuramının, yasal, ekonomik, toplumsal boyutları olan mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk konusunu bütünsel bir bakış açısı ile değerlendirme imkânı sunacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, ailesi mevsimlik tarım işçisi olan çocukların içlerinde yaşadıkları sosyoekolojik çevrenin farklı boyutlarına ait (örn., bireysel, aile sistemi, okul ve arkadaşlar, toplumsal çevre, politik ekonomik sistem, tarihsel geçmiş) bilgiler sağlayan alan yazının Bronfenbrenner'in (1979) ekolojik sistem yaklaşımı temel alınarak derlenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri, Ekolojik Sistem Yaklaşımı.

1. Giriş

Tarım işçiliği ile ilgili yapılan tanımlamalarda iş türü, çalışılan süre ve çalışmak için göç etme gibi unsurlara vurgu yapılmaktadır. Alan yazında "göçebe tarım işçileri" ve "mevsimlik tarım işçileri" gibi farklı tanımlar yer almaktadır. Göçebe tarım işçileri, temel geçim kaynağı tarım olan ve belli mevsimlerde tarımda çalışmak için ülke içinde yer değişikliği yapan ya da başka bir ülkeye göç eden kişilerdir (Arcury ve Quandt, 2007). Mevsimlik tarım işçileri ise, yine temel geçim kaynağı tarım olan, ancak belli bir bölgede ve mevsimde tarımda çalışanlardır (Arcury ve Quandt, 2007; Martin, Gordon ve Kupersmidt, 1995). Her iki tanımda da tarım işçiliğinin mevsimsel temelde olduğu görülmektedir. Göçebe mevsimlik tarım işçileri ise "Tarımsal üretimin ve tarımsal iş gücüne duyulan ihtiyacın yoğun olduğu bölgelere ekim-hasat zamanlarında aileleri ile birlikte göç ederek bu bölgelerde çalışan kişiler" olarak tanımlanmaktadır (Can ve Kabalıcı, 2008).

Tarımsal üretim hemen hemen tüm ülkelerde göçebe mevsimlik tarım işçileri tarafından sağlanmaktadır (Arcury ve Quandt, 2007). Tarım iş gücü, Hindistan ve Pakistan gibi gelişmekte olan ülkelerde ülke içindeki geçici göçlerle karşılanmaktadır (Friedrich Ebert Stiftung Derneği, MİGA, 2012). Amerika, Kanada, Fransa, İspanya gibi gelişmiş ülkelerde ise bu iş gücünü çoğunlukla, diğer ülkelerden (örnek: Meksika, Filipinler, ve Karayip adaları) tarımda kısa süreli ve geçici olarak çalışmak için göç edenler oluşturmaktadır. Örneğin, Amerika'da 1850'lerden bu yana tarımsal ürün ihtiyacının artmasıyla az gelişmiş ülkelerden gelen tarım işçilerine ihtiyaç duyulmaktadır (National Center for Farmworker Health [NCFH], 2018). Avrupa Birliği ülkelerinde tarım sektöründeki iş gücü, Avrupa dışından gelen göçebe mevsimlik tarım işçileri tarafından sağlanmaktadır. Fakat ülkelerin politikalarına göre bu durum değişmektedir. Örneğin, Fransa'da hükümet tarafından göçebe mevsimlik tarım işçilerine izin verilmesine rağmen göçebe mevsimlik tarım işçisi sayısının, toplam tarım işçilerinin % 1 inden az olması şeklinde bir sınırlama getirilmiştir. Almanya ve Avusturya'da ise Bulgaristan, Polonya, Macaristan gibi ülkelere göç eden mevsimlik tarım işçileri tarım iş gücüne katkı sağlamaktadırlar (GEOPA-COPA, 2002).

AB üyesi ülkelerde tarımda çalışan geçici işçilerin sayılarının düzenli çalışanlardan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Amerika Ulusal Tarım İşçileri Araştırması 2007-2009 verilerine göre, tarım işçileri ağırlıklı olarak erkeklerden oluşmaktadır (% 78 erkek, % 22 kadın) ve tarımda çalışanların %72'si yabancı uyrukludur. Çalışanların % 76'sı 25 yaş ve üzerinde, %13'ü 18-21, %9'u 22-24 yaş aralığında ve

¹ Makale bulgularının bir kısmı, 13-15 Eylül, 2012 tarihinde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uygulamalı Eğitim Bilimleri Kongresi nde sunulmuştur.

² Arş. Gör. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, fzunlu@gmail.com

³ Dr., canan.mesutoglu@gmail.com

sadece %3'ü 14-17 yaş aralığındadır. Genellikle ilkököl düzeyinde eğitime sahiptirler (Carroll, Georges ve Saltz, 2011).

Amerika Birleşik Devletlerinde, Meksikalı Amerikalı göçebe mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşulları, fiziksel ve psikolojik sağlıklarına yönelik birçok çalışma yapıldığı görülmektedir (Finch, Frank ve Vega, 2004; Heidenreic, 2016; Hovey ve Magana, 2002). Göçebe mevsimlik tarım işçileri ile ilgili Avrupa'da görece daha az çalışma yapılmıştır (örn., Hoggart ve Mendoza, 1999). Bu çalışmalara göre, mevsimlik tarım işçileri kalabalık ve geniş bir aile yapısında (Hansen ve Donohoe, 2003), ve ekonomik olarak dezavantajlı durumdadırlar (Hansen ve Donohoe, 2003; Mobed, Gold ve Schenker, 1992). İşçilerin bir kısmı işveren tarafından ücretsiz olarak sağlanan işçi kamplarında barınmaktadır. Bir kısmına ise işveren tarafından kalacak yer temin edilmemektedir. Bu durumda, çalışanlar birkaç kişi ile ev kiralarak, paylaşmak zorunda kalmaktadırlar. Konaklayacak yer bulamayanlar ise araba, açık alan çadır gibi sağlık koşullarına uygun olmayan yerlerde barınmaktadırlar (Hansen ve Donohoe, 2003). İşçilerin temiz içme suyuna ulaşma, banyo yapma ve çamaşır yıkama gibi temel temizlik ihtiyaçlarını gidermede güçlük yaşadıkları (NCFH, 2018), hatta yaşadıkları çadırdan oluşan barınma yerlerinde tuvaletlerin bile yetersiz olduğu belirtilmiştir (Winkelman, Chaney ve Bethel, 2013). Ara vermeden uzun saatler çalışmak, aşırı sıcaklığa ya da soğuğa maruz kalmak, gün boyu ayakta kalmak göçebe mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları diğer güçlükler arasındadır (Winkelman ve ark., 2013).

Standartların altında yaşam koşulları hem mevsimlik tarım işçilerinde sağlık problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmakta, hem de sağlık hizmetlerine ulaşmada engel teşkil etmektedir (Hansen ve Donohoe, 2003; Mobed ve ark., 1992; Villarejo, 2003). Alerji, kas, üreme ve solunum yolu hastalıklarının yanı sıra tarım ilaçlarının ve çalışma koşullarının neden olduğu diğer hastalıklar da bu işçilerin sağlığını tehdit etmektedir (Hansen ve Donohoe, 2003). Saat başı ücret uygulamasına tabi olan göçebe mevsimlik tarım işçileri için tıbbi bir hizmetten faydalanmak bazen çalışma saatinin ve ücretin kaybına neden olmaktadır. Bu nedenle göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri para kaybı yaşamamak için doktora gitmektense, sağlıklarını tehlikeye atmayı yeğlemektedirler (McCurdy, Samuels, Carroll, Beaumont ve Morrin, 2003).

Göçebe Mevsimlik tarım işçileri, bahsedilen yaşam ve çalışma koşullarından dolayı psikolojik sağlıkları açısından da büyük risk altındadırlar (Koyuncu ve ark. 2013). Göçebe mevsimlik tarım işçilerinin, ailelerinden uzak olma, düzenli bir işe sahip olmama, ailelerine para götürememe (Winkelman ve ark., 2013); kronik fakirlik ve yerleşim yeri değişikliği (Limon, Lamson, Hodgson, Bowler ve Saeed, 2018) ile ilgili olarak kaygı ve depresyon yaşadıkları belirtilmiştir. Ayrıca özgüven eksikliği ve kültüre uyum problemleri (Hovey ve Magana, 2002); sosyal dışlanmaya maruz kalma (Hiott, Grzywacz, Davis, Quandt ve Arcury, 2008) göçebe mevsimlik tarım işçilerinde kaygı ve depresyonun ortaya çıkmasında risk teşkil etmektedir. Uluslararası alan yazında görüldüğü üzere, göçebe mevsimlik tarım işçileri hem psikolojik hem de fiziksel sorunlar yaşamaktadırlar.

Yurt dışında mevsimlik tarım işçilerinin aileleri ile birlikte çalışacakları tarım bölgesine göç etmelerinin yaygın bir uygulama olmadığı, genellikle ailedeki erkeklerin, çocuk ve eşlerini bırakarak belli dönemlerle çalışacakları bölgelere gittikleri dikkati çekmektedir (Garikipati, 2008; Hoang ve Yeoh, 2011). Oysa ülkemizde tarımda ihtiyaç duyulan iş gücü, genellikle ülke içindeki geçici göçlerle karşılanmaktadır ve sadece erkekler değil tüm aile tarımda çalışmak üzere göç etmektedir (Benek ve Ökten, 2011; Özbekmezci ve Sahil, 2004). Ancak son zamanlarda, Suriye'den gelen ailelerin ve çocuklarının da mevsimlik tarım işçisi olarak ülkemizde çalıştıkları görülmektedir (Egemen, 2015). Ailelerin çocukları ile birlikte göç etmeleri, "göçebe mevsimlik tarım işçisi çocuklar" konusunu gündeme getirmektedir. ILO 182 sayılı "kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılmasına ilişkin acil önlemler" sözleşmesinde ve 190 sayılı tavsiye kararı çerçevesinde de göçebe mevsimlik tarım işçisi çocuklar Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden birisi olarak belirlenmiştir.

Ülkemizde 6-17 yaş grubunda, çalışan 893.000 çocuktan % 44.7 'si tarım sektöründedir (TUIK, 2012). Bu oranın hizmet ve sanayi gibi diğer sektörlerle göre oldukça fazla olduğu görülmektedir (TUIK, 2012). Mevsimlik tarım işçisi sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte, çocuklarla birlikte yaklaşık bir milyonluk nüfusun olduğu tahmin edilmektedir (Friedrich Ebert Stiftung Derneği, MİGA, 2012) . Mevsimlik tarım işçilerinin büyük bölümü, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu Çukurova ve Ege bölgelerine göç etmektedir (Şimşek, 2012). Ülkemizde mevsimlik tarım işçilerinin sağlık, sosyal, ekonomik ve barınma sorunlarını belirlemeye yönelik bir çok çalışma yapıldığı dikkati çekmektedir (Egemen, 2015; Yıldırak, Gülçubuk, Gün, Olhan, ve Kılıç, 2002). Bu çalışmalardan elde edilen bulgulara göre, işçiler ve aileleri toprak üzerine yerleştirilmiş muşamba ve ahşap gibi malzemeler

kullanılarak yapılan çadırlarda barınmakta, temiz içme ve kullanma suyuna ulaşamamaktadırlar (Gönültaş, Aytaç ve Akbaba, 2018; Egemen, 2015). Çadır yerleşimlerinin açık alanda ve uygun olmayan yerlerde olması nedeni ile akrep, yılan gibi tehlikelere karşı korunmasız oldukları ve çocuklarını bırakılabilecekleri yerler olmadığı diğer bilgiler arasındadır (Benek ve Ökten, 2011). Sonuç olarak, alan yazında göçebe mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı problemlere yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Ancak, mevsimlik tarım işçiliğinin sadece bireyle ilgili özelliklerden kaynaklanan ve sadece bireyi etkileyen bir konu olmadığı sosyal-tarihsel değişimler, kültürel değerler ve yerel yönetimler, üniversiteler, dernekler, aile ve okul gibi sistemlerle etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Bronfenbrenner (1979) tarafından geliştirilen ve bireyin davranışlarını içinde bulunduğu bağlam içinde değerlendiren Ekolojik Kuramın, mevsimlik tarım işçiliğinde çocukların içinde bulunduğu durumun daha bütünsel bir bakış açısıyla analiz edilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Ekolojik Sistem Yaklaşımı

Bronfenbrenner (1979) gelişimi, hem bireyin içinde bulunduğu bağlamların kendi içindeki hem de bu bağlamlar arasındaki etkileşime dayalı bir süreç olarak kavramsallaştırmıştır. Bu kuram çerçevesinde yapılan birçok çalışma, farklı açılardan kuramın etkililiğini desteklemektedir (Boonpleng ve ark., 2013; Dubow ve Ippolito, 1994; Garbarino, 1977). Bu yaklaşıma göre çocuğun dünyası beş farklı sistem ve bunların etkileşimlerinden oluşmaktadır: (1) mikrosistem, (2) mezosistem, (3) ekzosistem, (4) makrosistem ve (5) kronosistem.

Kuramın ortaya koyulduğu dönemden sonra bireyler ve çevreleri üzerine yapılan çalışmalar farklı bir bakış açısı kazanmıştır. Bu yaklaşıma göre, temelde ekolojik sistemin farklı seviyeleri, tıpkı Rus Matruşka bebekleri gibi merkezdeki bireyin etrafında iç içe geçmiş durumda bulunmaktadır (Neal ve Neal, 2013). Bu kurama göre, her sistem bireyin yaşantısına bağlamsal olarak yaklaşmakta ve gelişim için seçenek ve kaynaklar açısından çeşitlilik sunmaktadır. Örneğin, birey bu sistemlere ulaşabildiği için, daha fazla sosyal bilgi edinebilir ve problem çözme, kendini keşfetme gibi alanlarda daha fazla olasılığa sahip olur (Swick ve Williams, 2006). Yalnızca belirli ortamların birey üzerindeki etkisine odaklanmak oldukça yaygın bir yaklaşım olmasına rağmen bu kuramlarda çocuk ve gençleri etkileyen ve aynı zamanda birbiri ile ilişkili olan bağlamlar (aile, okul, arkadaş ortamı gibi) gözden kaçırılmaktadır. Ancak bu yaklaşımda, gelişim psikolojisini ekolojik anlamda geçerli bir duruma taşımış ve bireylerin farklı bağlamlar dikkate alınarak bütüncül olarak ele alınması ön plana çıkmıştır (Darling, 2007). Ekolojik Sistem Yaklaşımına göre kişiler bireysel seviyeden başlayıp dışarıya doğru uzanan birçok ortamda var olurlar (örn. aile, işyeri, toplum). İnsan gelişiminin bir izolasyon içinde gerçekleşmediği; bireyin aile, ev, okul, halk, toplum gibi yapılarla ilişki içerisinde olduğu vurgulanmaktadır. Bu sürekli değişen çok düzeyli çevreler ile bu çevrelerin birbiri ile etkileşimi, gelişim için anahtar görevindedir (Bronfenbrenner, 1979). Kurama dair gündelik hayattan bir örnek şu şekilde verilebilir: “Öğrenci her gün okuldan sonra yüzme takımının antrenmanına (mikrosistem) katılmaktadır. Bunun yanında, sınıf, ev gibi farklı ortamlarda vakit geçirmektedir (mezosistem). Bu ortamların her biri öğretmen eğitimi, ebeveynlere yönelik seminerler gibi faaliyetlerden etkilenmektedir (ekzosistem). Öğrenci bu ortamlarda doğrudan bulunmamaktadır ancak bu ortamlardaki etkinlikler onun bulunduğu ortamlardaki deneyimlerini etkilemektedir. Son olarak öğrenci ve tüm bu ortamlar çok daha geniş bir toplum kültüründen etkilenmekte ve aynı zamanda onu etkilemektedir (makrosistem).” Bireyin davranışlarını içinde bulunduğu bağlam içinde değerlendiren Ekolojik Sistem Yaklaşımının mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk olma durumunun ve bunun getirdiği sorunların anlaşılmasına daha bütünsel ve sistematik bir bakış açısı sağlayacağı, bunda bu çocuklara yönelik geliştirilecek hizmetlere ve desteklere yönelik yol gösterici bilgiler sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda “Göçebe Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklar” ile ilgili alan yazındaki bulgular, kronosistem, makrosistem, ekzosistem, mezosistem ve mikrosistem olmak üzere her bir sistemde derlenerek değerlendirilmiştir.

2. Ekolojik Sistem Yaklaşımında Göçebe Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Çocukların Değerlendirilmesi

2.1. Kronosistem

Kronosistem ailedeki tüm dinamikleri kapsayan tarihsel bağlam olarak tanımlanır (Bronfenbrenner, 1979). İçinde bulunulan zaman ve çağ dikkate alınır; zaman faktörü çocuğun gelişimi ile ilişkilidir. Bu sistemdeki öğeler tarihsel bir olay gibi dışsal olabilir veya çocuğun yaşına bağlı olarak ortaya çıkan gelişimsel özellikler gibi içsel de olabilir (Paquette ve Ryan, 2011). Tarihsel olaylar ve doğal afetler gibi hayatın yönünü değiştiren olaylar kronosisteme örnek olarak gösterilebilir. Genel olarak mevsimlik tarım işçiliği arzını artıran tarihsel gelişmelerde; tarımda makineleşme (1948-1970), zorunlu göç (1986-1995) ve Suriye iç savaşı (15 Mart 2011) olmak üzere üç önemli olay ön plana çıkmaktadır. Tarımda makineleşme ile tarımda kullanılan makine sayısı ve tarımda kullanılan arazi miktarı artmıştır. Ancak artan ekili alanlar az sayıda çiftçinin elinde yoğunlaşmıştır ve teknolojiye ayak uyduramayan küçük toprak sahiplerinin zamanla topraklarını kaybetmeleri onları mevsimlik tarım işçisi olmaya yöneltmiştir (Çınar ve Lordoğlu, 2011). Köydeki iş imkanlarının sınırlılığı ve ulaşımın kolaylaşması ile köyden kente mevsimlik ve sürekli göçler artmıştır (Selek-Öz ve Bulut, 2013). Ancak gittikleri kentlerde iş bulamayanlar, tek bildikleri işi; "tarım işçiliğini", ekim ve hasat dönemlerinde tarımda çalışmak üzere geçici göçlerle gerçekleştirmişlerdir. Köyden kente zorunlu göç nedeniyle gelenler de yine aynı şekilde gittikleri yerlerde iş bulamamalarından dolayı mevsimlik tarım işçiliğine yönelmişlerdir (Çınar ve Lordoğlu, 2011). Başka bir deyişle, Türkiye'de yaşanan tarım politikalarındaki değişiklikler ve bunun getirdiği ekonomik ve sosyal değişim göçebe mevsimlik tarım işçiliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Suriye iç savaşının ise mevsimlik tarım işçiliğinde etkilerini görmekteyiz. Ülkemizin, 2015 yılı itibariyle 2.54 milyon mülteciye ev sahipliği yaptığı ve mülteci ağırlayan ülkeler arasında dünyada birinci sırada olduğu belirtilmektedir (UNCHR, 2015). Mülteciler sanayi ve tarım gibi farklı sektörlerde istihdam etmekte ve çoğunluğu nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadırlar (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015). Mevsimlik tarım işçiliğinin de mülteciler için iş kollarından biri olduğu görülmektedir. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan Suriyeli mültecilerin minimum ücretlere razı olmalarının mevsimlik tarım işçiliğinde çalışanların zaten düşük olan ücretlerinin daha da düşmesine neden olduğu belirtilmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2016). Bu bağlamda tarım işçisi aileler ve çocukları, yaşanan toplumsal ve tarihsel değişimlerin bir sonucu olarak içlerinde buldukları yaşamı deneyimlemektedirler.

2.2. Makrosistem

Bireyi çevreleyen ve dolaylı olarak bireyi etkileyen toplumsal inanç sistemlerini, kültürel normları, ideolojileri; daha büyük kültürel bağlamları içerir (toplum, halk gibi) (Bronfenbrenner, 1979). Örneğin, kültürel bir grubun üyeleri ortak kimlik, miras ve değerlere sahiptirler (Onwiebguzie, Collins ve Frels, 2013). Kişinin temelde aileden dolayı ortaya çıkan kültürel inançlarından oluşur; eğitim, ekonomi, politika ve dini inanışlara kadar uzanır. Türkiye de mevsimlik göçebe tarım işçiliği makrosistem düzeyinde ele alındığında, doğum yeri ve ailenin sosyoekonomik geçmişi gibi faktörlerin bireylerin göçebe tarım işçiliğine dayalı yaşam biçimini büyük oranda belirlediği görülmektedir. Bu duruma paralel olarak, sosyoekonomik düzeyi düşük olan göçebe mevsimlik tarım işçisi aileler yoksulluğu kader olarak görmekte (Geçgin, 2009) ve bu işi kuşaktan kuşağa aktarılan yoksulluk olarak değerlendirmektedirler. Ayrıca çocuğu, ekonomik bir değer olarak görme tutumu yüksektir (Çınar ve Lordoğlu, 2011).

Türk hukuk sistemi içerisinde göçebe mevsimlik tarım işçilerine yönelik özel bir yasa bulunmamaktadır. Ancak yürürlükteki bazı kanunlarda (4857 Sayılı İş Kanunu, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu) göçebe mevsimlik tarım işçileri ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. 4857 sayılı iş kanununa göre süreksiz işlerde (30 günden az) çalışan kişilere iş kanununu çoğu maddesi uygulanmamaktadır ama asgari ücret ile ilgili maddelerin iş sözleşmesiyle çalışan herkes için geçerli olduğu belirtilmiştir. Bu durum, göçebe mevsimlik tarım işçilerinin iş kanunu kapsamına girmeseler de yasal asgari ücret uygulamasına tabi olduklarını göstermektedir. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında "3816 Sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Karşılınması Hakkında Kanuna" göre ise sigortalı kişilere yeşil kart verilmemektedir ama 6111 sayılı kanunda, mevsimlik tarım işçilerine sigortalı oldukları dönemde yeşil kartlarının askıya alınacağı, sigortaları bittiğinde yeniden yeşil kart uygulamasından yararlanacakları belirtilmiştir. 2821 Sayılı Sendikalar Kanununa göre de göçebe

mevsimlik tarım işçileri iş sözleşmesi ile çalıştıkları için tüm sendika faaliyetlerine katılma hakkına sahiptirler. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarına yönelik yasal düzenlemeler olmasına rağmen bu düzenlemelerin yetersiz olduğu görülmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin değer ve inançları da çocuklarının, eğitime katılması yönündeki en önemli etkenlerden birisidir. Bu bağlamda dikkat çeken önemli bir nokta, kız çocuklarının eğitim olanaklarından yararlandırılmamalarıdır. Kız çocukları ev işi yapmakta ve kardeşlerine bakmak zorunda bırakılmaktadırlar dolayısıyla çocuklar okula devam edememektedir. Şanlıurfa'da mevsimlik tarım işçisi ailelerin (%7.3), kız çocuklarını okula göndermeme sebebini "günah" olarak ifade etmişlerdir (Benek ve Ökten, 2011). Kız çocukları mevsimlik göç sonrası okullarına döndüklerinde, okula devam etmeleri konusunda aileleri tarafından itirazla karşılaşmaktadırlar (Friedrich Ebert Stiftung Derneği, MİGA, 2012).

Makrosistem açısından bakıldığında bir yandan hukuki sistemin bu işçilerin haklarını koruyacak yasal düzenlemeleri içermemesi diğer yandan da mevsimlik göçebe tarım işçisi ailelerin doğdukları coğrafi bölge, toplumsal inanç sistemleri, içlerinde buldukları kültürel bağlam, yoksulluğun nasıl anlamlandırdıkları bu ailelerin çocuklarının yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Alan yazında da belirtildiği gibi bu ailelerin çocuklarını işgücü olarak görmesinin ve çocukların çalışmasını normal olarak değerlendirmesinin tarım sektöründe en çok çocuk işçi çalıştırılmasının nedenlerinden değerlendirilebilir.

2.3. Ekzosistem

"Gelişen bireyi aktif bir katılımcı olarak içermeyen, ancak bireyin aktif olarak katıldığı ortamları etkileyen veya bu ortamlardan etkilenen iki veya daha fazla sayıdaki ortam" anlamı taşımaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Bireyin aktif bir rolünün olmadığı ortam ile bireyin doğrudan doğruya etkileşim kurduğu ortam arasındaki bağlantıyı karakterize eder (Onwiebguzie ve ark., 2013). Çocuğun direk olarak etkileşim içinde olmadığı bir geniş sosyal sistemi tanımlamaktadır. Çocuk direk olarak etkilenmez ancak kendi sistemleri ile etkileşimden ortaya çıkan olası pozitif ve negatif güçleri veya etkileri hisseder.

Ekzosistem kapsamında mevsimlik tarım işçiliğine baktığımızda bu işçilerinin yerel yönetimler tarafından dışlanmaya maruz kaldıkları belirtilmektedir (Kaya ve Özgülner, 2015). Mevsimlik tarım işçilerinin göç ettikleri yerlerde doğulu işçi ve yoksul olmaktan kaynaklı dışlanma yaşadıkları ve yerel halk tarafından öteki olarak görüldükleri belirtilmiştir (Geçgin, 2009; Kaya ve Özgülner, 2015). Bu olumsuzlukların yanı sıra Sivil toplum Örgütleri ve Diğer kuruluşlar anlamında olumlu bazı gelişmeler gözlenmektedir. Mevsimlik tarım işçileri dernekler kurmaya başlamışlardır; Adıyaman Mevsimlik İşçiler Derneği, Samsun tarım işçileri derneği örnek olarak verilebilir. Çeşitli kuruluşlar tarafından yaşadıkları problemlere yönelik çalışmalar yürütülmüştür (örn., Eğitim-Sen, 2007). Ancak bu bağlamda tarım işçisi ailelerin çocuklarının toplum ve yerel yönetim tarafından yapılan dışlanmaya maruz kaldığı, yoksul olmanın da bu dışlanmayı olumsuz yönde etkilediği dikkati çekmektedir.

2.4. Mezosistem

Bronfenbrenner (1979) tarafından "Gelişen bireyin etkin olarak katıldığı iki veya daha fazla ortam arasındaki karşılıklı ilişki" olarak tanımlanmıştır. Örnek olarak ise çocuk için evdeki, okuldaki, mahalledeki ilişkiler verilirken yetişkin birey için ise aile, iş ve sosyal hayat arasındaki ilişkiler verilmiştir. Bir diğer deyişle, mezosistem, mikrosistemler arasındaki ilişkiler veya farklı ortamlar arasındaki bağlantılar anlamına gelmektedir. Mezosistemler, birbiri ile ilişki içinde olmakla ve grupların giderek genişleyen etkileşimine dayalıdır. Örneğin, okulda zorbalığa maruz kalan çocuk (okul deneyimi), evde ebeveynlerinden (aile deneyimi) uzaklaşabilir. Mezosistemlerin önemli noktaları, çocuk ve ebeveynlerin içinde bulunduğu iki veya daha fazla sistemi arasında bağlantı kurmalarıdır (Bronfenbrenner, 1979).

Çocukların gelişimi üzerinde en önemli etkiye sahip olan ortamlardan aile ve okulun göçebe mevsimlik tarım işçisi çocukların yaşamındaki bu karşılıklı ilişkinin olumsuz anlamda etkilendiği söylenebilir. Şöyle ki aile ve okul arasındaki iletişim ve bu iki ortamın arasındaki iletişimin niteliği ailelilerin tarımdaki çalışma şartları ve dönemleri nedeni ile olumlu düzeyde olamamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi çocuklar, eğitim olanaklarından yeterli derecede faydalanamamakta, temel eğitim ve yaşam boyu öğrenme olanaklarından yoksun kalmaktadırlar. Türkiye genelinde, mevsimlik tarım işçisi aileler genellikle her yıl Mart-Nisan aylarında memleketlerinden ayrılmakta ve Ekim sonuna değin çeşitli yörelerde çalışmaktadırlar (Uzundere, 2015). Dolayısıyla çocuklar, altı-sekiz ay boyunca aileleri ile birlikte tarım alanlarına yakın yerlerde yaşamakta, okullar açıldığı zaman eğitime başlayıp zamanında

bitirememektedirler (Gülçubuk, 2012; Kaya ve Özgülner, 2015). Örneğin, Şanlıurfa ilindeki bazı bölgelerde öğrencilerin beşte bire yakını (%18.6) mevsimlik tarım işçiliği nedeni ile okullarını terk etmektedir (Eğitim-sen, 2007). Mevsimlik tarım işçiliği yapan çocukların büyük çoğunluğu; mevsimlik göçler, ailenin istememesi, maddi zorluklar, Türkçe bilmeme ve okulun uzak olması gibi sebeplerle okula devam etmemektedirler. İşçilik yapmalarının dışında çocukları okuldan uzaklaştıran etkenler, derslerin sürekli boş geçmesi, eğitimcilerin sert olması, okulun temiz olmaması, sınıfların çok kalabalık ve gürültülü olması olarak öne çıkmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2012). Aileleri mevsimlik tarım işçisi olan ve yeterli eğitim olanaklarına sahip olmayan veya çok düşük seviyelerde sahip olan çocukların, çocuk işçisi olmanın alternatiflerini bulmakta zorlandıkları açıktır.

2.5. Mezosistem

Bronfenbrenner (1979) bu sistemin, “Belirli fiziksel karakteristiklere sahip bir ortamdaki etkinliklerin, rollerin ve kişilerarası ilişkilerin gelişen birey tarafından deneyimlenen örüntüsü” olduğunu belirtmiştir. Mikrosistem, çift yönlü ilişkinin en kuvvetli olduğu ve çocuk üzerindeki etkilerin en fazla olduğu, çocuğa en yakın ve doğrudan etkileşim içinde olduğu sistemdir. Ancak daha dıştaki sistemler de etkilerini sürdürmektedir. (Paquette ve Ryan, 2011). Bu esas sistem, dünyayı tanıma ve anlama için çocuğun ana bölgesidir. Çocuğun en yakınındaki öğrenme yeri olduğu için dünyayı anlama noktasında bir referans noktasıdır (Swick ve Williams, 2006). Bu bağlamda, çocukların birebir etkileşim içinde oldukları aile ortamı birçok soruna ev sahipliği yapmaktadır.

Mikrosistem açısından tarım işçisi çocukların içlerinde buldukları ortam değerlendirildiğinde anne ve babaların eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu dikkati çekmektedir. Geçgin (2009) tarafından yapılan araştırmaya göre %83.1'nün okuma yazma bilmediği belirtilmiştir. Gönültaş, Aytaç ve Akbaba (2018)'in 199 mevsimlik tarım işçisi ile gerçekleştirdiği araştırmada ise katılımcıların %41.2'sinin okur-yazar olmadığı belirtilmiştir. Göç edilen yerlerde çok kötü yaşam koşulları görülmektedir; barınma ve hijyen sorunları ile birlikte yaşam kalitesi çok düşüktür. Aileler çadırlarda barınmakta; sıcak, yağmur, sel gibi doğa koşullarına karşı korunmasız kalmaktadırlar. Çocukların yarısı en az altı kardeşe sahiptir (Gülçubuk, 2012) ve bu kalabalık ailelerin tek odalı mekanlarda kalması mahremiyet ve kişiye özel alan gibi sorunları beraberinde getirmektedir (Egemen, 2015). Yaşadıkları yaşam koşullarından dolayı hem çocukların hem de ailelerinin fiziksel sağlıkları da risk altındadır. Göçebe mevsimlik tarım işçilerinin % 50' sinin işle ilgili hastalık yaşadıklarına dair bulgular bulunmaktadır (Gönültaş, Aytaç ve Akbaba, 2018). Çocukların %18.1'inde gelişme geriliği ve %16.7'sinde anemi saptanmıştır (Şimşek ve Koruk, 2009). Şimşek ve Koruk (2011) tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesinde gerçekleştirdikleri araştırmada 0-5 yaş arasında çocuklarda bodurluk (%43.1) tarım işçisi olmayan ailelerin çocuklardan (%21.3) daha fazladır. Çocukların yüzde 52.2'si sık sık nezle, yüzde 59.9'u baş ağrısı, yüzde 44.5'i baş dönmesi, yüzde 48.7'si bel ağrısı yüzde 19.7'si sıtma, yüzde 18.5'i dizanteri gibi sağlık sorunları yaşamaktadır. Çocukların yüzde 56.9'u hastalandıklarında yakındaki aile sağlığı merkezlerinden yararlanamamaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2012). Çocukların, fiziksel güçlerinin üstünde araç gereçle çalışmaları nedeniyle kas iskelet sistemi ağrıları ve yaralanmalar ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir (Gönültaş, Aytaç ve Akbaba, 2018). Temiz içme ve kullanma suyuna ulaşamamaktadırlar ve yeterli beslenememe sorunu yaşamaktadırlar (Özbekmezci ve Sahil, 2004).

Mevsimlik tarım işçisi çocuklar göç ettikleri için okula devamsızlık problemi yaşamaktadırlar. Eğitimlerine devam ettikleri süre içerisinde ise oldukça olumsuz deneyimlere sahip olmaktadır. Okul ihtiyaçları karşılanmadan, olumsuz yaşam ve çalışma koşullarının ardından okula gelen çocuklar eziklik ve ruhsal uzaklık yaşamaktadırlar. Aynı zamanda çocukların okulda yorgun ve bitkin oldukları gözlenmektedir (Eğitim-Sen, 2007). Akademik başarıları ve okul motivasyonları olumsuz etkilenmektedir (Heady, 2003; Tabcu, 2015).

Yaş, cinsiyet, bulunulan coğrafi bölge gibi özellikler, çocuğun mevsimlik tarım işçisi olarak sürdürdüğü hayatı belli yönlerden etkilemektedir. Küçük yaşta sorumluluk alma ve çocukluk dönemini yaşayamamaktan dolayı mutsuz bir nesil yetişmektedir (Tanır, 2009). Cinsiyet açısından bakıldığında, kız çocukları çalışkan, itaatkâr olmalarından dolayı daha çok tercih edilmektedirler (Koruk, 2010). Tarımda yapılan çalışmanın dışında yine kız çocukları bakıma muhtaç çocuk veya bebekler içi anneler yeterince zaman ayıramadıklarından kızlar bu görevi üstlenmektedir. Aynı zamanda, ev işlerinde de hem kız çocuklarının hem de kadınlar sömürülmektedirler (Kaya ve Özgülner, 2015). Çalışma süresi ve

ücretlendirme açılarından da çocuklarda cinsiyetler arası ayrımcılık gözlenmektedir (Friedrich Ebert Stiftung Derneği, MİGA, 2012).

3. Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın her sistemdeki risk ve koruyucu faktörler hakkında bilgi verdiği düşünülmektedir. Ekolojik kuram ışığında işlevsel okuryazarlık (Özenç ve Doğan, 2014), okuma yazma becerileri (Obalar ve Sefer, 2013) ve karar verme davranışı (Yıldız ve Dönmez, 2017) gibi farklı odak noktalarının incelenmiş olması, kuramın farklı dinamikleri anlamadaki katkısına dikkat çekmektedir. Bu çalışmada göçebe mevsimlik tarım işçisi çocuklar özelinde farklı sistemlerin örnekler ile birlikte içerikleri, çocuklarla olan bağı ve etkileşimi ile bu sistemlerin birbirleri ile olası ilişkileri ortaya konmuştur. Mevsimlik tarım işçileri ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmaların sıklığı (örn., Benek ve Ökten, 2011; Egemen, 2015) konunun önemini ve kapsamlı bir şekilde inceleme yapılması gerekliliğinin altını çizmiştir. Bronfenbrenner'ın 1979'da ortaya koyduğu Ekolojik Kuram ile mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan çocukların içinde bulunduğu durum, farklı bağlamların sistematik olarak ele alarak incelenmesini sağlamıştır.

Çalışmada sunulan bilgiler ışığında önleyici ve müdahale edici hizmetler sunulabilir. Bu hizmetlerden ilkinin ekolojik kuram, herhangi bir sistemdeki değişimin diğer sistemleri etkilemesi olarak ortaya koymaktadır. Bu nokta kurumlar arası işbirliğinin önemini sergilemektedir. Bu bağlamda kısa süreli çözüm ve desteklerin yerine uzun vadede faydalı olacak yasal düzenlemelerin gerektiği gibi sağlanması, işbirliği içerisinde olacak bu kurumların denetlenmesi önem taşımaktadır (Demir, 2015; Kayhan, 2012).

Ekolojik kuram, bireyin davranışlarını içinde bulunduğu bağlam içinde değerlendirmek gerektiğini vurgulamaktadır (Stormshak ve Dishion, 2002). Bu nedenle göçebe mevsimlik tarım işçilerine yönelik hizmetler kültürel kontekstte sunulmalıdır (Hovey ve Magana, 2002). Kültüre uyum problemleri göçebe mevsimlik tarım işçilerinde psikolojik sorunların ortaya çıkmasında risk teşkil etmektedir, bu yüzden sosyal uyuma işaret eden müdahaleler geliştirilmeli ve kültüre uygun ruh sağlığı hizmetleri sunulmalıdır (Alderete, Vega, Kolody, ve Aguilar-Galaxiola, 2000). Göçebe mevsimlik tarım işçilerinin geçici olarak yaşadıkları yerlerde yaşadıkları problemleri ve bu problemlerle nasıl baş ettiklerini paylaşabilecekleri destek gruplar oluşturmak özgüvenlerini artışı sağlayabilir ve duygusal destek sağlamak toplumdaki soyutlanmayı azaltabilir (Hovey ve Magana, 2002). Toplumsal etkileşimi artırmak için spor aktiviteleri de düzenlenebilir (Hiott ve ark., 2008).

Çocukların yaşadığı sağlık problemleri (Winkelman ve ark., 2013) gereğince Göçebe sağlık hizmetleri de bir diğer sağlanabilecek olanaklar arasındadır. Göçebe mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin tarımda iş kazaları ve tarım ilaçlarından korunma eğitimleri almaları sağlanabilir. Bu eğitimler çocukların okulda oldukları dönemde psikolojik danışmanların uzman kişilerle iş birliği içerisinde öğrencilere ve ailelerine verilebilir. Velilerin okul kararlarında aktif olduğu, okul tarafından veli bilinçlendirme çalışmalarının sağlandığı bir etkin okul ve aile işbirliği (Gökçe, 2000) atılacak öncelikli adımlar arasındadır.

Rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü öğrencilerinin topluma hizmet dersi kapsamında göçebe mevsimlik tarım işçilerine psikolojik hizmet sunmaları sağlanabilir. Sunulan psikolojik hizmetlerde, depresyon ve stres gibi duygusal sıkıntılara ve madde kullanımı gibi olumsuz başa çıkma davranışlarına yönelik müdahaleler ilk amaçlardan olabilirler (Winkelman ve ark., 2013).

TEŞEKKÜR: Sayın Prof. Dr. Oya YERİN GÜNERİ' ye makalemize yapmış olduğu katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Akbıyık N. (2011). Malatya'da çalışan mevsimlik tarım işçilerinin sosyal ve ekonomik sorunlarının incelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Derneği*, 36(10), 132-154.
- Alderete, E., Vega, W. A., Kolody, B. & Aguilar-Gaxiola, S. (2000). Lifetime prevalence of and risk factors for psychiatric disorders among Mexican migrant farmworkers in California. *American Journal of Public Health*, 90(4), 608.

- Akgül, A., Kaptı, A. & Demir, O. Ö. (2015). Göç ve kamu politikaları: Suriye krizi üzerine bir analiz. *A Journal of Policy and Strategy*, 1(2), 1-22.
- Arcury, T. A. & Quandt, S. A. (2007). Delivery of health services to migrant and seasonal farmworkers. *Annual Review of Public Health*, 28, 345-363.
- Benek S. & Ş. Ökten (2011). Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarına ilişkin bir araştırma: Hilvan ilçesi (Şanlıurfa) örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(12), 653-676.
- Boonpleng, W., Park, C. P., Gallo, A. M., Corte, C., McCreary, L. & Bergren, M. D. (2013). Ecological influences of early childhood obesity: A Multilevel analysis. *Western Journal of Nursing Research*, 35(6), 742-759.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press: Cambridge, MA.
- Can, M. & Kabalci, F. (2008). Şanlıurfa ili Suroç ilçesinde mevsimlik tarım işçisi çocukların çalışma durumları. 7. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu (7-9 Kasım 2008), Şanlıurfa.
- Carroll, D., Georges, A. & Saltz, R. (2011). Changing characteristics of U.S. farm workers: 21 years of findings from the national agricultural workers survey. *Immigration Reform and Agriculture Conference: Implications for Farmers, Farm Workers and Communities*, (May, 12), Washington D.C.
- Çınar, S. & Lordoğlu, K. (2011). Mevsimlik tarım işçileri: Marabadan ücretli fındık işçiliğine. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu III bildiriler kitabı içinde* (ss. 419-449). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Demir, M. (2015). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarına ilişkin değerlendirmeler ve öneriler. *Çalışma ve Toplum*, 44(1), 177-194.
- Darling, N. (2007). Ecological systems theory: The person in the center of the circles. *Research in Human Development*, 4(3-4), 203-217.
- Dubow, E. F. & Ippolito, M. F. (1994). Effects of poverty and quality of the home environment on changes in the academic and behavioral adjustment of elementary school-age children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 23, 401-412.
- Egemen, E. A. (2015). Mevsimlik tarım işçileri ve barınma sorunları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Eğitim-Sen (2007). Mevsimlik tarım işçiliği nedeni ile eğitimine ara veren ilköğretim öğrencileri araştırması. Eğitim-Sen Yayınları: Ankara.
- Friedrich Ebert Stiftung Derneği, Mevsimlik İş Göçü İletişim Ağı (MİGA) (2012). Tarımda mevsimlik işçi göçü Türkiye durumu özeti. [http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/d%C3%BCnyadan_12%20\(1\).pdf](http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/d%C3%BCnyadan_12%20(1).pdf) adresinden erişildi.
- Finch, B. K., Frank, R. & Vega, W. A. (2004). The effects of acculturation and acculturation stress on migrant farmworkers' health. *International Migration Review*, 38(1), 236-262.
- Garbarino, J. (1977). The human ecology of child maltreatment: A conceptual model for research. *Journal of Marriage & Family*, 39(4), 721-735.
- Garikipati, S. (2008). Agricultural wage work, seasonal migration and the widening gender gap: Evidence from a semi-arid region of Andhra Pradesh. *The European Journal of Development Research*, 20(4), 629-648.
- Geçgin, E. (2009). Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 3-35.
- GEOPA-COPA (2002). Seasonal Workers in European Agriculture, GEOPA inquiry, EA(02)97S2.
- Gökçe, E. (2000). İlköğretimde okul aile işbirliğinin geliştirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(7), 204-209.
- Gönültaş, T., Aytaç, N. & Akbaba, M. (2018). Mevsimlik tarım işçilerinin iş kazası ve işle ilgili hastalık geçirme durumlarının araştırılması. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(1), 117-126.
- Gülçubuk, B. (2012). Tarımda çocuk emeği sömürüsü ve toplumsal duyarlılık. *Çalışma ve Toplum*, 2, 75-93.
- Hansen, E. & Donohoe, M. (2003). Health issues of migrant and seasonal farmworkers. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 14(2), 153-164.
- Heady, C. (2003). The effect of child labor on learning achievement. *World Development*, 31(2), 385-398.
- Heidenreich, L. (2016). Grounds for dreaming: Mexican Americans, immigrants, and the California farmworker movement. *Agricultural History*, 90(3), 408.
- Hiott, A. E., Grzywacz, J. G., Davis, S. W., Quandt, S. A. & Arcury, T. A. (2008). Migrant farmworker stress: Mental health implications. *The Journal of Rural Health*, 24(1), 32-39.
- Hoang, L. A. & Yeoh, B. S. (2011). Breadwinning wives and "left-behind" husbands: Men and masculinities in the Vietnamese transnational family. *Gender & Society*, 25(6), 717-739.
- Hoggart, K. & Mendoza, C. (1999). African immigrant workers in Spanish agriculture. *Sociologia Ruralis*, 39(4), 538-562.
- Hovey, J. D. & Magaña, C. G. (2002). Exploring the mental health of Mexican migrant farm workers in the Midwest: Psychosocial predictors of psychological distress and suggestions for prevention and treatment. *The Journal of Psychology*, 136(5), 493-513.
- Kalkınma Atölyesi (2012). Mevsimlik tarım göçünden etkilenen 6-14 yaş grubu çocuklar için temel araştırma (fındık, şeker pancarı ve pamuk hasadı ile örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği). <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/01/TEMEL%20ARA%C5%9ETIRMA%20ARA%20PORU.pdf> adresinden erişildi.

- Kaya, M. & Özgülner, N. (2015). Mevsimlik (Gezici/Geçici) tarım işçilerinin iki yerleşim birimindeki yaşam koşulları ve sağlık durumlarına niteliksel bakış. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 13(2), 115-126.
- Kayhan, N. (2012). Çocuk işçiliği, IPEC deneyimi ışığında sanayide çalışan çocukların sorunları. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 187-200.
- Koruk, İ. (2010). İhmal edilen bir grup: Göçebe mevsimlik tarım işçileri. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 38, 18-22.
- Koyuncu, T., Metintaş, S., Ayhan, E., Öz, F., Gökler, M. E. & Buğrul, N. (2013). Eskişehir kırsal alanında mevsimlik tarım işçilerinin kadın sağlığı ölçütlerinin değerlendirilmesi. 16. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi.
- Limon, F. J., Lamson, A., Hodgson, J., Bowler, M. C. & Saeed, S. (2018). Latino farmworkers and under-detection of depression: A review of the literature. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 40(2), 210-226.
- Lordoğlu, K. & Aslan, M. (2016). En Fazla Suriyeli göçmen alan beş kentin emek piyasalarında değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 49(2), 789-808.
- Martin, S. L., Gordon, T. E., & Kupersmidt, J. B. (1995). Survey of exposure to violence among the children of migrant and seasonal farm workers. *Public Health Reports*, 110(3), 268.
- McCurdy, S. A., Samuels, S. J., Carroll, D. J., Beaumont, J. J., & Morrin, L. A. (2003). Agricultural injury in California migrant Hispanic farm workers. *American Journal of Industrial Medicine*, 44(3), 225-235.
- Mobed, K., Gold, E. B., & Schenker, M. B. (1992). Occupational health problems among migrant and seasonal farm workers. *Western Journal of Medicine*, 157(3), 367.
- National Center for Farmworker Health (2018). http://www.ncfh.org/uploads/3/8/6/8/38685499/fs-child_labor.pdf adresinden erişildi
- Neal, J. W. & Neal, Z. P. (2013). Nested or networked? Future directions for ecological systems theory. *Social Development*, 22(4), 722-737.
- Obalar, S. & Sefer, A. D. A. (2013). Ekolojik bakış açısı ve sosyal kapital kuram çerçevesinde öğrencilerin ilk okuma yazma becerilerinin incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 32, 141-168.
- Onwiebguzie, A. J., Collins, K. M. & Frels, R. K. (2013). Using Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory to frame quantitative, qualitative, and mixed research. *International Journal of Multiple Research Methods*, 7(1), 2-8.
- Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S. (2004). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal, ekonomik ve barınma sorunlarının analizi, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 261-274.
- Özenç, E. G. & Doğan, M. C. (2014). Ekolojik kurama dayalı İşlevsel Okuryazarlık Yaşantısı Ölçeği'nin (EKDİÖYÖ) geliştirilmesi ve geçerlik güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(6), 2239-2258.
- Paquette, D., & Ryan, J. (2001) Bronfenbrenner's ecological systems theory. <http://pt3.nl.edu/paquetteryanwebquest.pdf> adresinden erişildi.
- Selek-Öz, C. & Bulut, E. (2013). Mevsimlik tarım işçilerinin Türk hukuk sistemi içerisindeki yeri. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1, 94-111.
- Stormshak, E. A., & Dishion, T. J. (2002). An ecological approach to child and family clinical and counseling psychology. *Journal of Clinical Child and Family Psychology Review*, 5(3), 197-215.
- Swick, K. J., & Williams, R. D. (2006). An Analysis of Bronfenbrenner's bio-ecological perspective for early childhood educators: Implications for working with families experiencing stress. *Early Childhood Education Journal*, 33(5), 371-378.
- Şimşek, Z. (2012). Mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarının belirlenmesi araştırması. Ankara: Harran Üniversitesi Tıp Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu.
- Şimşek, Z. & Koruk, İ. (2009). Çocuk işçiliğinin En Kötü Biçimlerinden Biri; Mevsimlik Göçebe Tarım İşçiliği, *Çalışma Ortamı Dergisi*, 105,7-9.
- Şimşek, Z. & Koruk, İ. (2011). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 0-5 yaşları arasındaki çocukların büyüme ve psiko-motor gelişimine mevsimlik tarım işçiliğinin etkisi. *Halk Sağlığı Dergisi*, 9(3), 157-159.
- Tabcu, G. (2015). Mevsimlik tarım işçilerinin ortaokul çağındaki çocuklarının eğitim sorunlarının sosyolojik olarak incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Tanır, F. (2009). Adana ilinde çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri için uygulanan toplumsal işbirliği projesinin sonuçlarına bakış. <http://www.nobelmedicus.com/contents/200953/82-87.htm> adresinden erişildi.
- TÜİK, (2012). Çalışan çocuklar. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> adresinden erişildi.
- UNCHR (2015). Global trends forced displacement in 2015. <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html> adresinden erişildi.
- Villarejo, D. (2003). The health of US hired farm workers. *Annual Review of Public Health*, 24(1), 175-193.
- Winkelman, S. B., Chaney, E. H., & Bethel, J. W. (2013). Stress, depression and coping among Llatino migrant and seasonal farmworkers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10(5), 1815-1830.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E. & Kılıç, M. (2002). Türkiye'de gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ve sorunları. Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği.
- Yıldız, C. D. & Dönmez, B. (2017). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde yöneticilerin karar verme davranışını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 12(28), 223-244.